ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, номзади илмҳои таърих Исмоилова Машҳура Буҳоватдиновна ба диссертатсияи Абдусамадзода Абдуллоҳ Бурихон дар мавзуи «Афғонистон дар солҳои 1992–2001: вазъияти сиёсӣ-низомӣ ва мушкилоти давлатсозӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020302 – Таърихи умумӣ). – Хуҷанд, 2026. – 172 с.

Диссертатсияи Абдусамадзода Абдуллоҳ Бурихон дар мавзуи «Афғонистон дар солҳои 1992–2001: вазъияти сиёсӣ-низомӣ ва мушкилоти давлатсозӣ» ба яке аз масъалаҳои муҳим ва мубрами таърихи муосири Афғонистон бахшида шуда, аз ҷиҳати аҳаммияти назариявӣ ва амалии худ арзиши муҳимми илмӣ дорад.

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Мубрамии мавзуъ, пеш аз ҳама, бо аҳаммияти сиёсӣ-таърихии таҳаввулоти Афғонистон дар охири асри XX ва таъсири бевоситаи онҳо ба вазъи амниятии минтақа алоқаманд мебошад. Масъалаи давлатсозӣ дар шароити низоъҳои дохилӣ, дахолати неруҳои хориҷӣ, ихтилофоти байни гурӯҳҳои сиёсӣ ва низомӣ ва заъфи ниҳодҳои давлатӣ то имрӯз яке аз масъалаҳои муҳимми таърихи сиёсии Афғонистон ба ҳисоб меравад.

Диссертант кӯшиш намудааст, ки ин масъалаҳоро на дар алоҳидагӣ, балки дар робитаи мутақобилаи омилҳои сиёсӣ, низомӣ, иҷтимоӣ ва байналмилалӣ таҳлил намояд. Чунин муносибат барои муайян намудани сабабҳои буҳрони давлатдорӣ ва омилҳои монеъшавандаи ташаккули давлати мутамарказ аҳаммияти муҳимми илмӣ дорад.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади асосии таҳқиқот омӯзиш ва таҳлили вазъияти сиёсӣ-низомии Афғонистон дар солҳои 1992–2001, муайян намудани мушкилоти давлатсозӣ ва арзёбии паёмадҳои онҳо барои рушди минбаъдаи кишвар ва минтақа мебошад.

Барои расидан ба ин мақсад диссертант як қатор вазифаҳои илмиро муайян ва ҳаллу фасл намудааст. Аз ҷумла, заминаҳои дохилӣ ва байналмилалии суқути ҳукумати Муҳаммад Наҷибулло, омилҳои ба қудрат

расидани гурӯҳҳои мухолифи исломӣ, сабабҳои ихтилофоти байни гурӯҳҳои сиёсию низомӣ, вазъи иҷтимоию иқтисодии кишвар ва заминаҳои пайдоишу густариши ҳаракати «Толибон» мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Сохтор ва мазмуни диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, ҳафт зербоб, хулоса ва номгӯйи сарчашмаю адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамии мавзуъ, дараҷаи омӯзиши масъала, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объект ва предмети таҳқиқ, асосҳои назариявию методологӣ, навгонии илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, инчунин муқарраротҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда асоснок ва мушаххас гардидаанд.

Боби якум таҳти унвони «Ба қудрат расидани аҳзоби исломии мухолиф дар Афғонистон ва паёмадҳои он» аз ду зербоб иборат буда, ба таҳлили равандҳои сиёсии марбут ба суқути ҳукумати Муҳаммад Наҷибулло ва ташаккули низоми нави сиёсӣ бахшида шудааст.

Дар зербоби якум – «Заминаҳои дохилӣ ва байналмилалии сарнагун гардидани ҳукумати Муҳаммад Наҷибулло» – омилҳои дохилӣ ва хориҷии суқути ҳукумати мазкур таҳлил гардида, андешаҳои як қатор муҳаққиқони ватанию хориҷӣ мавриди омӯзиш ва арзёбӣ қарор гирифтаанд.

Дар зербоби дуюм – «Ишғоли шаҳри Кобул аз тарафи гурӯҳҳои исломии мухолиф ва ташкили Давлати Исломии Афғонистон (ДИА)» – вазъи сиёсии баъди суқути ҳукумати Наҷибулло таҳлил гардида, нақши омилҳои дохилӣ ва хориҷӣ, аз ҷумла таъсири Покистон ба равандҳои сиёсию низомии Афғонистон мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Боби дуюм таҳти унвони «Ихтилофҳо байни гурӯҳҳои сиёсию низомии исломӣ ва таъсири он ба раванди ташкили давлати мутамарказ» аз ду зербоб иборат мебошад.

Дар зербоби якум сабабҳо ва паёмадҳои шиддат гирифтани ихтилофоти байни гурӯҳҳои сиёсию низомӣ таҳлил гардида, таъсири тақсим шудани

кишвар ба минтақаҳои нуфузи гурӯҳҳои гуногуни ҳарбӣ-сиёсӣ ба раванди давлатсозӣ нишон дода шудааст.

Дар зербоби дуюм вазъи иҷтимоию иқтисодии Афғонистон ва таъсири он ба равандҳои сиёсӣ ва ташаккули давлати мутамарказ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Муаллиф бо далелҳои таърихӣ нишон медиҳад, ки буҳрони иқтисодӣ, бекорӣ, камбизоатӣ ва хароб гардидани инфрасохтори кишвар ба ноустувории сиёсию иҷтимоӣ мусоидат намудаанд.

Боби сеюм – «Зуҳур ва ташаккули ҳаракати «Толибон»» – аз се зербоб иборат буда, яке аз масъалаҳои калидии таҳқиқотро дар бар мегирад.

Дар зербоби якум омилҳои дохилӣ ва хориҷии зуҳури ҳаракати «Толибон» таҳлил гардида, нақши бесуботии сиёсӣ, заъфи институтҳои давлатӣ, мушкилоти иҷтимоию иқтисодӣ ва дахолати хориҷӣ ба равандҳои дохилии Афғонистон нишон дода шудааст.

Дар зербоби дуюм андешаҳои динию сиёсӣ ва сиёсати иҷтимоии «Толибон» мавриди таҳлил қарор гирифта, равандҳои ташаккул ва густариши ин ҳаракат баррасӣ шудаанд.

Дар зербоби сеюм раванди ташаккули муқовимат бар зидди «Толибон» ва вокуниши ҷомеаи байналмилалӣ ба фаъолияти ин ҳаракат таҳлил гардидааст. Диссертант нишон медиҳад, ки сиёсати дохилии «Толибон» ва хусусияти муносибати онҳо ба масъалаҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ ва байналмилалӣ ба ташаккули неруҳои муқовимат ва афзоиши нигаронии ҷомеаи ҷаҳонӣ мусоидат намуд.

Навгонии илмии диссертатсия. Навгонии илмии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф масъалаҳои вазъияти сиёсӣ-низомӣ ва мушкилоти давлатсозии Афғонистонро дар солҳои 1992–2001 дар доираи як таҳқиқоти мустақил ва низомманд мавриди омӯзиш қарор додааст.

Диссертант дар асоси таҳлили сарчашмаҳо ва адабиёти илмӣ омилҳои суқути ҳукумати Наҷибулло, сабабҳои ба қудрат расидани гурӯҳҳои мухолифи исломӣ, ихтилофоти дохилии муҷоҳиддин ва заминаҳои пайдоишу густариши ҳаракати «Толибон»-ро таҳлил намудааст.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ба истифодаи доираи васеи сарчашмаҳои таърихӣ, санадҳои расмӣ, адабиёти илмии ватанию хориҷӣ ва таҳқиқоти муҳаққиқони соҳа асос меёбад.

Муаллиф маводи мавҷударо на танҳо тавсиф намуда, балки онҳоро мавриди муқоиса ва таҳлили интиқодӣ қарор додааст. Ин равиш барои ба даст овардани натиҷаҳои нисбатан асоснок ва илмӣ мусоидат намудааст.

Аҳаммияти илмӣ ва амалии таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқот барои рушди таърихнигории муосири Афғонистон аҳаммияти назаррас доранд. Хулосаҳои диссертант метавонанд дар омӯзиши таърихи сиёсии Афғонистон, масъалаҳои давлатсозӣ, низоъҳои дохилӣ, муносибатҳои байналмилалӣ ва амнияти минтақавӣ истифода шаванд.

Маводи диссертатсия ҳамчунин метавонад ҳангоми таҳияи курсҳои махсуси таълимӣ, корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, дастурҳои таълимӣ ва таҳқиқоти минбаъдаи марбут ба таърихи муосири Афғонистон мавриди истифода қарор гирад.

Саҳми илмии довталаб. Диссертатсияи мавриди тақриз таҳқиқоти мустақилона ва мукаммали илмӣ ба ҳисоб рафта, дар он довталаб масъалаҳои муҳимми сиёсӣ, низомӣ ва давлатсозиро дар заминаи муносибатҳои мутақобила ва робитаи органикии байни онҳо мавриди таҳқиқи амиқ қарор додааст. Муаллиф дар ҷараёни таҳқиқоти илмӣ тавонистааст доираи васеи масъалаҳои марбут ба ташаккул ва таҳкими давлатдорӣ, таъмини суботи сиёсӣ ва низомӣ, инчунин нақши омилҳои сиёсиву низомиро дар рушди институтҳои давлатдорӣ муайян ва таҳлил намояд.

Яке аз ҷанбаҳои муҳимми саҳми илмии довталаб дар он ифода меёбад, ки масъалаҳои сиёсӣ, низомӣ ва давлатсозӣ на дар алоҳидагӣ, балки ҳамчун унсурҳои ба ҳам алоқаманди як раванди ягонаи таърихию сиёсӣ таҳлил гардидаанд. Чунин муносибати методологӣ имкон додааст, ки моҳияти равандҳои таҳқиқшаванда амиқтар кушода шуда, таъсири мутақобилаи омилҳои сиёсӣ, низомӣ, иҷтимоӣ ва институтсионалӣ ба раванди давлатсозӣ муайян карда шавад.

Довталаб дар асоси омӯзиш ва таҳлили сарчашмаҳои дахлдори илмӣ, таърих ва ҳуҷҷатӣ мавқеи илмии худро ташаккул дода, масъалаҳои калидии таҳқиқотро бо далелҳои қобили эътимод асоснок намудааст. Дар диссертатсия як қатор хулосаҳои назариявӣ ва пешниҳодҳои илмӣ ба миён гузошта шудаанд, ки барои амиқтар дарк намудани хусусиятҳои рушди давлатдорӣ ва равандҳои сиёсиву низомии мавриди омӯзиш аҳаммияти муайяни илмӣ доранд.

Саҳми илмии муаллиф ҳамчунин дар муайян намудани омилҳо ва шароитҳое зоҳир мегардад, ки ба таҳкими сохторҳои давлатӣ, таъмини устувории сиёсӣ ва низомӣ ва ташаккули низоми самараноки идоракунии давлатӣ таъсир мерасонанд. Муаллиф кӯшиш намудааст, ки масъалаҳои таҳқиқшавандаро аз мавқеи таҳлили системавӣ баррасӣ намуда, вобастагии байни равандҳои сиёсӣ, иқтидори низомӣ ва рушди давлатиро нишон диҳад.

Қобили зикр аст, ки натиҷаҳои бадастовардаи довталаб на танҳо дорои аҳаммияти назариявӣ, балки дорои арзиши муайяни амалӣ низ мебошанд. Муқаррароти назариявӣ, хулосаҳои илмӣ ва пешниҳодҳои таҳиягардида метавонанд дар таҳқиқоти минбаъдаи илмӣ, омода намудани корҳои илмӣ-таҳлилӣ ва омӯзиши масъалаҳои марбут ба давлатсозӣ, сиёсати давлатӣ ва таъмини суботи сиёсиву низомӣ истифода шаванд.

Дар маҷмуъ, саҳми илмии довталаб дар таҳқиқи комплексӣ ва ҳамаҷонибаи масъалаҳои сиёсӣ, низомӣ ва давлатсозӣ, муайян намудани робитаи байниҳамдигарии онҳо, ҷамъбасту арзёбии натиҷаҳои таҳқиқоти қаблӣ ва пешниҳоди хулосаҳои мустақилонаи илмӣ ифода меёбад. Натиҷаҳои таҳқиқот аз сатҳи муносиби мустақилияти илмӣ, асоснокии назариявӣ ва арзиши амалӣ бархӯрдор буда, саҳми довталабро дар рушди таҳқиқоти илмӣ оид ба масъалаҳои мазкур инъикос менамоянд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуи интихобнамудаи диссертант ба доираи масъалаҳои ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020302 – Таърихи умумӣ) пурра мувофиқат менамояд.

Хулосаҳо ва натиҷаҳои пешниҳодшуда ба омӯзиши сарчашмаҳо ва адабиёти илмии марбут ба мавзуъ асос ёфта, саҳми шахсии диссертантро дар таҳқиқи масъалаи мавриди назар нишон медиҳанд.

Диссертант оид ба мавзуи таҳқиқот 10 мақолаи илмӣ ба нашр расонидааст, ки аз онҳо 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 5 мақола дар дигар нашрияҳои илмӣ ба табъ расидаанд.

Мазмуни автореферат бо муҳтавои асосии диссертатсия мувофиқат дошта, натиҷаҳои муҳимтарини таҳқиқотро инъикос менамояд.

Дар баробари дастовардҳои илмӣ, диссертатсия аз баъзе камбудиҳо ва масъалаҳои такмилталаб низ холӣ нест. Аз ҷумла:

1. Муаллиф дар боби аввал аз нақши баъзе ҳизбу созмонҳои сиёсӣ дар сарнагун сохтани Ҳукумати Наҷибуллоҳ сухан мегӯяд, аммо на дар бораи ҳамаи ин ҳизбҳо маълумоти кофӣ пешниҳод шудааст. Масалан, дар бораи «Созмони инқилобии заҳматкашони Афғонистон» маълумоти кофӣ нест. Агар ин маълумот пурратар мебуданд, беҳтар буд.

2. Дар солҳои охир китобу мақолаҳои зиёде аз тарафи муҳаққиқони афғонистонӣ ба нашр расидаанд, ки воқеаҳои давраи мадди назари диссертантро низ дар бар мегиранд. Дар бораи онҳо дар диссертатсия ёдоварӣ нашудааст. Истифодаи китобҳои нав қимати корро боз ҳам баландтар мебардошт. Масалан, китоби сеҷилдаи муҳаққиқи афғонистонӣ Соҳибназар Муродӣ бо номи «Тоҷикони Хуросон: таърих, фарҳанг, сарнавишт».

3. Хуб мешуд агар дар рӯйхати адабиёт китобу мақолаҳо аз рӯйи усули забонӣ ба бахшҳои ҷудогона тақсим мешуданд .

4. Дар кори диссертатсионӣ баъзе хатогиҳои имлоӣ, услубӣ ва граматикӣ ба мушоҳида мерасанд.

Дар маҷмуъ, камбудиҳои зикршуда хусусияти ҷузъӣ дошта, ба арзиш ва аҳаммияти илмии диссертатсия таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва ба осонӣ ислоҳшаванда мебошанд.

Коркарди амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва сатҳи нашри таълифоти илмии довталаб ба талабот ва меъёрҳои муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра мувофиқат менамоянд.

Ҳамин тариқ, сохтор, муҳтаво ва мазмуни диссертатсияи Абдусамадзода Абдуллоҳ Бурихон дар мавзуи «Афғонистон дар солҳои 1992–2001: вазъияти сиёсӣ-низомӣ ва мушкилоти давлатсозӣ» ба талаботи бандҳои 31–35-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, №295 тасдиқ гардидааст, комилан ҷавобгӯ мебошад.

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот ва арзёбии муҳтавои диссертатсия муаллиф сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020300 – Таърих (6D020302 – Таърихи умумӣ) дониста мешавад.

Муқарризи расмӣ:
номзади илмҳои таърих,
мудири шуъбаи таҷрибаомӯзӣ
ва кор бо мутахассисони
ҷавони МДТ«Донишгоҳи
давлатии Хуҷанд ба номи
академик Бобоҷон Ғафуров» М.Б. Исмоилова

Имзои М.Б. Исмоиловаро
тасдиқ менамоям:
Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси МДТ
«Донишгоҳи давлатии Хуҷанд
ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» З.С. Сайдуллозода

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти
Суғд, шаҳри Хуҷанд, гузаргоҳи Б.Мавлонбекова 1

07. 09. 2026.